

bytosti s morálními imperativy přehodnocují svůj vlastní postoj tváří v tvář dnešním úspěchům politického populismu, resp. ad absurdum využívanému prostoru, který vytyčila relativnost vzpomínání. Optimisticky laděná východiska, jež Mannová uvádí v úplném závěru svého zamyšlení, tak mohou představovat další z důvodů, proč publikaci *Minulost ako supermarket* nejen věnovat pozornost, ale proč se k ní případně i vracet.

Vojtěch Kessler

Douglas MURRAY

Podivná smrt Evropy. Imigrace, identita, islám

Voznice, Leda 2018, 336 s., ISBN 978-80-7335-562-3.

Krátce po originálu (*The Strange Death of Europe. Immigration, Identity, Islam*, London 2017) vyšla v českém překladu a s doslovem Alexandra Tomského kniha, která byla obratem vydána v řadě jazyků na obou stranách Atlantiku, ale i na Dálném východě a která vyvolala naprosto protichůdné reakce. Není divu – její autor, renomovaný britský publicista se vzdělanostním zázemím v humanitních vědách Douglas Kear Murray (* 1979), je stoupencem a obhájcem neokonzervativismu, jehož teze jsou těžko přijatelné pro zastánce liberalismu.

Autor sám o žádné názorové sblížení neusiluje a své představy formuluje naprosto jednoznačně, jak ukazují hned první věty jeho knihy: „Evropa páchá sebevraždu. Lépe řečeno, to její vlastní představitelé se rozhodli, že ji zavraždí. Otázka je, zda se s tím Evropané smíří“ (s. 7). Murray zdůvodňuje svou katastrofickou vizi současným propojením dvou dlouhodobějších historických procesů: jednak hromadné imigrace v době snížené natality původního evropského obyvatelstva, jednak rozpadu identity a sebevědomí Evropanů, prohlubování jejich pocitu viny za vlastní dějiny, a to v existenční konkurenci s expanzivním islámem. Tak radikální projekce dějin do budoucnosti je vždy riskantní, a proto je celá Murrayova kniha buď s nadšením přijímána, nebo šmahem odmítána. Nabízí se otázka, zda má nějakou výpovědní hodnotu pro historiografii, pokud je pohled na ni oproštěn od příslušnosti k ideologickým táborem.

V devatenácti kapitolách předkládá britský autor výsledek svého bádání zčásti v nejnovější historické, politologické, filozofické a náboženské literatuře, většinou však v aktuálně vznikajících dostupných pramenech (statistiky, žurnalistika, agenturní zprávy). Nejprve sleduje vývoj přistěhovalectví do Británie od konce druhé světové války a ukazuje, že (tam ani jinde) nebyla k dispozici včasná projekce populačních a etnických proměn, a pokud se od šedesátých let začalo projevovat znepokojení veřejnosti, bylo v duchu politické korektnosti rychle utlumené. Překážkou věcného zkoumání narůstajících problémů ve společnosti se stalo sociálně politické paradigma multikulturalismu a vytváření „smíšené společnosti“, která v ostrovních poměrech odpovídala politickým zájmům labouristické vlády. Murray píše se smyslem pro velkou nadsázku o „kulturní válce s rodilými Brity“ (s. 24), nevysvětluje však, proč se přistěhovalectví nezastavilo ani za konzervativních vlád. Už zde je patrný vážný deficit převažujícího politicko-ideologického přístupu, který

opomíjí nebo nedoceňují ekonomické aspekty přistěhovalců, zejména problém levné pracovní síly a optimalizace podnikatelského zisku.

Charakteristickým rysem Murrayova výkladu je popis vnějších stránek populačních změn a z nich vyplývajících napětí (propojení médií s politikou, zastrašování kritiků obviněním z rasismu, zastírání kriminality imigrantů atd.); zvláštní otázkou je výtka účelového zkreslování statistik ve prospěch podporovatelů imigrace, což je téma, které by vyžadovalo hlubší rozbor, než mu ve své knize může poskytnout Murray. Také v řadě dalších kapitol podává autor rekapitulaci a popis jednotlivých událostí (vnitropolitických střetů o přistěhovalcích do Evropy, o možnosti asimilace imigrantů do společnosti v jednotlivých státech, ale i teroristických útoků atd.), z čehož vyvozuje dílčí závěry na podporu své základní teze.

Cenná je kapitola o multikulturalismu. Podle Murraye se tento mnohoznačně užívaný pojem vymyká definici, na niž ostatně ani vlády západoevropských států nemají politický zájem. Shrnuje zde diskuse o „postmultikulturální“ občanské společnosti, o vytváření paralelní polis na principu odlišné tradice a zákonů imigrantů, úvahy o připuštění práva šaría pro muslimskou menšinu či o možnostech zákonného postihu blasfemie. Za doplněk rostoucí váhy etnického a poté náboženského multikulturalismu pokládá „evropské kulturní sebezapření“, marginalizující nebo popírající pozitivní přínos evropské civilizace světu. Tyto přístupy se v části evropském myšlení a politiky jistě objevují, vyvolávají však i opačné tendence, které silně zdůrazňují význam Evropy pro kulturní vzestup ostatních světadílů (za všechny alespoň britský historik Niall Ferguson, *Civilization. The West and the Rest*, New York 2011). Murray opomíjí zdůraznit skutečnost, že tento přístup je z historických důvodů příznačný pro někdejší koloniální státy a pro Německo, ale netýká se celé západní civilizace.

Popis migrační krize roku 2015 je užitečný tím, že shrnuje vedle známých událostí řadu opomenutých epizod ve vztazích mezi uprchlíky resp. migranty, kontrolními institucemi evropských států a veřejností. Totéž platí o problematice mnohdy neúspěšných snah o integraci i o napětí mezi imigranty a domácím obyvatelstvem, resp. mezi fundamentalisty a svobodomyšlnými muslimy. Na příkladu Nizozemí autor ilustruje, jak v důsledku spontánního neregulovaného přistěhovalců narůstal fundamentalistický radikalismus, který už v roce 1990 dospěl k výhrůžkám zabíjení domácího obyvatelstva, pokud se nepodrobí islámskému řádu. Důsledkem hrozeb se stalo ostré vystoupení proti imigrantům odmítajícím asimilaci, a to atypicky z levicových pozic; Pim Fortuyn i jeho pokračovatel Theo van Gogh byli ovšem zavražděni, první levicovým radikálem, druhý islámským fundamentalistou. V mimořádně liberálním Nizozemí zavládl strach z kritiky islámu a jeho projevů. Na událostech z dalších západních zemí osvětluje Murray paradoxy jednání vyplývajících z takovýchto obav, jakými je kritika homofobie spojená s obhajobou náboženského fanatismu přistěhovalců, či zastávání svobody projevu a současně trestání blasfemie.

Z hlediska příštího historického výzkumu si zaslouží pozornost údaje o proměnách v pohledu na dějiny – hledání historické viny někdejších koloniálních mocností, označování identity (zejména britské) za výraz imperialismu apod. Takovéto tendence nutně nesouvisí ani s Evropou ani s migrací; na příkladu Austrálie Murray ukazuje, jak byl na konci 20. století pocit viny za útisk domorodců ritualizován, a to dokonce ustavením

Dne národního pokání a zřízením Knih lítosti (1998). Uvádí řadu dalších ukávek aktualizovaného a instrumentalizovaného výkladu dějin, přičemž projevuje údiv nad tím, že si podobně masochisticky počíná pouze západní civilizace.

Není pochyb o tom, že se evropští kolonizátoři přicházející do jiných světadílů, v minulosti dopustili zločinů – genocidy, zotročování a rasistického ponižování. Avšak srovnatelných hrůz se dopouštěli rovněž příslušníci, národy a státy z jiných civilizací. Dnešní potíže spočívá v tom, že ostatní civilizace k podobně kritické reflexi nepřistoupily, a jak se zdá, ani se k ničemu podobnému nechystají. Je to přístup značně odlišný od „očistění paměti“ (*purgazione della memoria*), k němuž přikročila katolická církev v době Jana Pavla II. a jež byla v nejvyšší instanci pevně udržována v rukou pontifika. Sebetřýznivé odsuzování vlastní minulosti v případech západních států omezuje interpretační prostor nositelům dané historické tradice a naopak je vystavuje jednostrannému snižování ze strany vnějších kritiků. To může mít v blízké budoucnosti vážný dopad nejen na politiku, ale také na historiografii v zemích euroamerického civilizačního okruhu.

„Únavu z dějin“ (s využitím německého pojmu *Geschichtsmüdigkeit*) spojuje Murray s důsledky sekularizace Západu, s úpadkem křesťanství a vznikem etického vakuua. „Ztratili jsme svůj příběh, ale dosud žijeme uprostřed sutin dávné víry,“ píše (s. 190) autor, který se sám pokládá za křesťanského ateistu či kulturního křesťana. Ztrátu víry v Boha pokládá za opuštění jistot, jejichž náhražky byly hledány v domněle „absolutní politické pravdě“ (s. 194), v komunismu, fašismu a nacismu. Ideový zdroj tragédií 20. století shledává v německé filozofii, jejíž „studna byla plná jedu“ (s. 196). Postmoderní Evropa odvrhla také koncepci národního státu, ztratila víru v národy a v autonomii člověka. Ještě na počátku 21. století se jevila možnost mocenskými prostředky prosadit ve světě liberalismus západního typu, avšak neúspěchy na Blízkém východě prokázaly, že na usměrňování světa nemá euroamerický Západ dostatek sil. „Nač Evropané sáhli, rozpadlo se v prach,“ (s. 198) uzavírá tyto chmurné úvahy Murray. Jeho pesimismus bezpochyby není ucelenou diagnózou, ale odhaluje některé motivy britského uvažování, které v tomto případě prezentuje jeden ze stoupenců brexitu.

V existenciální nejistotě a v evropské kultuře sebezpochybňování a sebeobviňování vidí Murray hlavní příčinu neúspěchu dosavadních snah o integraci migrantů ve státech západní Evropy. Prosperita a relativně vysoká životní úroveň se mu jeví jako nedostatečný nástroj k tomu, aby byli příchozí natrvalo získáni pro sžití s demokratickým zřízením. Snahu unikat podstatným problémům v duchu politické korektnosti pokládá za příznak vážné krize a za nebezpečí pro budoucnost evropské civilizace. V tomto ohledu nalézá rozdíly mezi státy západní a střední Evropy a z několika projevů Viktora Orbána a Roberta Fica odvozuje představu o odlišné mentalitě obyvatel států Visegrádské skupiny, o jejich schopnosti bránit se proti evropské migrační politice. Je to pohled verbálně sympatizující se Středoevropany, ale přece jen příliš povrchní, než aby mohl vystihnout rozdíly v politice jednotlivých středoevropských států a rozmanitost v názorech jejich obyvatel; tak jako v jiných otázkách autor nedoceňuje ekonomické aspekty dějin, ani v tomto případě si neuvědomuje míru závislosti zemí Visegrádské skupiny na hospodářsky silnějších západních sousedech.

Murray věnuje samostatnou pozornost analýze a hodnocení postmoderního umění a zaujímá k němu velmi kritické stanovisko pro jeho neschopnost vyjádřit silné myšlenky,

jež by vycházely z náboženského zakotvení a nadosobního vztahu k lidské existenci. Příčinu shledává v kulturní pasivitě západní civilizace a zároveň v proměně křesťanských církví do podoby levicových sociálních organizací. Podle Murrayova názoru západní kultura a zvláště výtvarné umění nejsou schopny nabídnout ani mládeži ani intelektuálům pozitivní alternativu hedonistického a konzumního nihilismu, což uvolňuje prostor islámu jakožto proudu, který si nepřipouští pochybnosti o sobě samém. Murray ovšem vychází především z kritiky reformačních církví a nebere dostatečný zřetel ke katolicismu, a navíc nerespektuje historicky podmíněné rozdíly mezi západní a střední Evropou; překvapivě mu unikají tendence k zaplnění uvolněného prostoru ideologiemi, jež kombinují úsilí o získání politické moci s odvoláním na náboženské tradice či křesťanské dědictví.

Kdyby byl Murray vzal v úvahu zejména vývoj v Maďarsku a Polsku ve druhém decenniu 21. století, mohl by problém ideologického ovládnutí sekularizovaného nebo ještě tradičně katolického prostoru posoudit z širší perspektivy. Takto mu zůstává především analýza nihilismu, jak ho na příkladu Francie literárně ztvárnil spisovatel Michel Houellebecq ve svých románech, zejména v bestselleru *Podvolení (Soumission)* z roku 2015. Takovýto exkurs je sice zajímavým literárně historickým vybočením z užšího zaměření na dějiny současné politiky a idejí, ale je to přece jen příliš úzké východisko k obecné charakteristice kulturního stavu západní společnosti.

Doslov Alexandra Tomského heslovitě shrnuje nejnovější vývoj imigrace a reagenci na něj ze strany vlád a většinového obyvatelstva, především v Itálii a Německu. V zásadě se shoduje s Murrayem, že populační vývoj a ideologie („mlhavý kult humanistické víry v jednotné lidstvo“, s. 313) předznamenávají islamizaci západní Evropy v průběhu několika příštích generací. Jistou nadějí na zachování západní civilizace však vidí ve střední Evropě.

Kniha Douglase Murraye představuje pokus o historizaci stavu Evropy na počátku 21. století s přednostním zřetelem k migrační krizi roku 2015. Kořeny krizového stavu hledá v celém období po druhé světové válce, při sledování ideových zdrojů i ve starší minulosti. Třebaže sleduje problematiku interkontinentálního formátu, příčiny „únavy“ západní společnosti, myšlenkové vyprázdňenosti a zastírání reálně hrozících rizik nachází především v samotné Evropě, přičemž se kriticky vymezuje jak k mediálnímu, tak i k akademickému prostředí. Ve faktografii a shrnujících úvahách naznačuje řadu vážných problémů starého kontinentu a zvládá je literárně zdařilým způsobem. Nepředkládá však hlubší analýzu, která by jeho hypotetický odhad dalšího vývoje – vždy otevřeného možným alternativám – plně verifikovala. Při svém skeptickém pohledu na západní civilizaci nahlíží na střední Evropu jako na prostor naděje, ale právě o něm má jen zběžné informace. Toto znalostní vakuum posouvá Murraye a jeho spis do paradoxní situace – při svém konzervativním východisku hledá vývojovou perspektivu na základě stredoevropských specifik, ale poměňuje je hledisky západní Evropy.

Jaroslav Pánek